

Зарубіжні авторські зібрання

Жозе

Сарамаґо

Сліпота

Харків
«Фоліо»
2020

Світлофор засвітився жовтим світлом. Два передні автомобілі встигли проскочити, перш ніж загорівся червоний сигнал. На пішохідному переході з'явилася фігурка зеленого чоловічка. Люди, що там зібралися, стали перетинати вулицю, топчучи білі смуги, накреслені на чорному тілі асфальту, що не мали нічого схожого на зебру, хоч називалися саме так. Водії автомобілів, що нетерпляче то натискали на педалі зчеплення, то відпускали їх, утримували машини в постійній напрузі, які то смикалися вперед, то відкочувалися назад, наче нервові коні, що чують, як свистить у повітрі над ними батіг. Пішоходи вже перейшли вулицю, але сигнал, який дозволяв вільний проїзд для автомобілів, ще не загорався кілька секунд, і дехто дотримувався думки, що ця затримка, така нібито мало значуща, але помножена на тисячі світлофорів, що існують у місті, які послідовно змінюють свої три кольори, є однією з найістотніших причин заторів на вулицях або, як тепер частіше кажуть, вуличних пробок.

Зелений сигнал спалахнув нарешті, машини рвучко подалися вперед, але відразу стало видно, що не всі вони поїхали з однаковою швидкістю. Перший автомобіль у передньому ряді не зрушив із місця, певно, там виникла якась проблема з механікою, зламався акселератор, щось заїло в коробці передач, сталася аварія в системі гідравліки, заклинило гальма, а може, просто закінчився бензин, таке буває нерідко. Новий гурт пішоходів, який утворився на переході, побачив, як

водій знерухомленого автомобіля вимахує руками за вітровим склом під оглушливі сигнали машин, що скупчилися за ним. Деякі з водіїв уже повибігали на вулицю, маючи намір зіпхнути застряглий автомобіль кудись убік, де він не заважатиме рухові, інші барабанили по зачинених вікнах, чоловік, який сидів у кабіні, крутив головою то в той бік, то в той, було видно, що він кричав, вигукуючи якесь одне слово, але ні, він вигукував не одне слово а два, як усі почули, коли ко-мусь пощастило відчинити дверцята, Я осліп.

Але повірити в це було важко. Побачені лише мимохідь, бо роздивитися їх пильно в такі хвилини неможливо, очі чоловіка за кермом здавалися цілком здоровими, райдужна оболонка була світла й блискуча, склеротика біла й компактна, немов порцелянова. Що ж до закованих вій, зморщеної шкіри на обличчі, підсмикнутих угору брів, то все можна було пояснити нападом жаху. В одну мить те, що було видно на обличчі чоловіка в кабіні автомобіля, зникло за його стиснутими кулаками, так ніби він хотів заштовхати всередину свого мозку останній побачений ним образ — червоне й кругле світло світлофора. Я сліпий, я сліпий, повторював він із розпачем у голосі, поки йому допомагали вийти з автомобіля, і сльози, які котилися в нього по обличчю, надавали осяйного блиску очам, що, як він стверджував, були мертвими. Це минеться, ось побачите, це минеться, заспокоювала його якась жінка, таке в людини буває від нервів. Світлофор уже змінив колір, кілька цікавих пішоходів наблизилися до гурту, а водії задніх автомобілів, які не знали, що відбувається, протестували проти такої надмірної уваги тому, що вони вважали примітивним вуличним інцидентом, розбитою фарею або подряпанним крилом, інцидентом, який не виправдовував такої штовханини, Викличте поліцію, кричали вони, приберіть звідси цю тарадайку. Сліпий благав, Будь ласка, нехай хто-небудь відведе мене додому. Жінка, яка говорила про нерви, висловила думку, що треба викликати карету

«швидкої допомоги», відвезти бідолаху до лікарні, але сліпий не хотів їхати до лікарні, він лише просив, щоб його відвели до дверей будинку, в якому він жив, Це зовсім близько, ви зробите мені велику послугу, якщо допоможете дістатися туди. А як же автомобіль, запитав чийсь голос. Інший голос йому відповів, Ключ у замку, треба поставити машину до бордюра, У цьому немає потреби, втрутився третій голос, я сяду в автомобіль і відвезу цього сеньйора додому. Почулося бурмотіння схвальних голосів. Сліпий відчув, що його взяли за руку, Ходіть, ходіть зі мною, сказав йому той самий голос. Йому допомогли сісти поруч із водієм, пристебнули його ременем безпеки, Я не бачу, я нічого не бачу, бурмотів він, схлипуючи, Скажіть мені, де ви живете, запитав чоловік, який зголосився відвезти його додому. Зовні до шибок автомобіля притискалися зацікавлені обличчя роззяв, яким хотілося довідатися більше про те, що тут сталося. Сліпий підняв долоні до очей, повернувши ними, Нічого не бачу, так ніби перебуваю всередині густої хмари або впав у море з молока, Але сліпота не така, сказав йому той, хто його супроводжував, кажуть, вона зовсім чорна, А я все бачу в білому кольорі, Либонь, та жіночка мала рацію, це з вами сталося від нервів, а нерви — вони від диявола, Я знаю лише одне, це лихо, велике лихо, Скажіть мені, де ви живете, будь ласка, пролунав голос під гуркіт заведеного мотора. Затинаючись, ніби втрата зору послабила йому пам'ять, сліпий назвав адресу, потім сказав, Не знаю, як вам і дякувати, а інший відповів, За такі дрібниці дякувати не варто, сьогодні ви, завтра — я, а що буде далі, ніхто не знає, Маєте слухність, хто б мені сказав, коли я виїхав із дому сьогодні вранці, що зі мною станеться така фатальна катастрофа. Він висловив подив, що вони стоять, Чому ми не їдемо, запитав він, Світлофор горить червоним світлом, відповів його співрозмовник, Ой лихо, та я ж сліпий, і він знову вдарився в плач, Тепер навіть не знаю, яким світлом горить світлофор.

Сліпий правду сказав, його будинок був зовсім близько. Але всі хідники були забиті автомобілями, водії не знаходили місця, де можна було б їх поставити, тому їм довелося звернути в один із бічних провулків. Він був такий вузький, що водій поставив машину десь за долоню від стіни з боку свого сидіння, щоб сліпцеві в його розгубленому стані не довелося перебиратися з одного сидіння на друге, зачіпаючись ногами за коробку перемикання швидкостей, а руками й тілом — за кермо, тож йому вдалося вийти з машини першому. Розгублено стоячи посеред вулиці, відчуваючи, як земля втікає йому з-під ніг, він докладав усіх сил, щоб утримати в собі розпач, який підкочувався йому до горла. Він нервово вимахував руками перед своїм обличчям, так ніби хотів впливти з того, що називав молочним морем, з рота в нього ось-ось мав вихопитися крик про допомогу, але в останню мить рука провідника доторкнулася його руки вище ліктя, Заспокойтеся, я тут. Вони йшли дуже повільно, сліпий, боячись упасти, волочив ноги, але це примушувало його спотикатися в найменших заглибинах тротуару, Потерпіть трохи, ми вже майже прийшли, промурмотів той, хто його проводжав, а коли вони пройшли трохи далі, то запитав, Ви маєте когось удома, хто доглянув би за вами, й сліпий йому відповів, Не знаю, моя дружина, певно, ще не прийшла з роботи, я сьогодні вирішив покинути свою службу трохи раніше, й ось зі мною сталося таке лихо, Воно минеться, не сумнівайтесь, я ніколи не чув, щоб хтось осліп так раптово, А я ще похвалявся, що не ношу окулярів, вони мені ніколи не були потрібні, Ось бачите, як воно буває. Вони вже підійшли до дверей багатоквартирного будинку, дві жінки з цікавістю дивилися, як їхнього сусіда ведуть за руку, але жодній із них не спало на думку запитати, У вас щось сталося з очима, а він би в такому разі міг відповісти їм, Атож, я, схоже, втопився в молочному морі. Коли вони вже увійшли до будинку, сліпий сказав, Дуже вам дякую, пробачте що відірвав вас від ваших справ,

тепер я сам якось дам собі раду, Ні, я підіймуся з вами, я не матиму спокою, якщо покину вас тут. Вони вдвох увійшли до тісного ліфта, На який поверх їхати, На третій, ви собі уявити не можете, який я вам вдячний, Не дякуйте мені, сьогодні ви, завтра я, Атож, ви маєте слухність. Ліфт зупинився, вони вийшли на майданчик сходів, Ви хочете, щоб я вам допоміг відчинити двері, Дякую, але сподіваюся, що можу зробити це сам. Сліпий дістав із кишені невеличку в'язку ключів, обмацав їх одного за одним і сказав, Ось цей має бути, й, намацавши отвір у замку пучками двох пальців лівої руки, спробував правою відчинити двері, Ні, це не той ключ, Дозвольте глянути, я вам допоможу. Двері відчинилися після третьої спроби. Тоді сліпий запитав, звертаючись у помешкання, Ти тут. Ніхто йому не відповів, Як я був і подумав, вона ще не прийшла з роботи. Витягнувши перед собою руки й обмацуючи стіни, він пройшов коридором, потім обережно обернув обличчя в той бік, де мав стояти той, хто його привів, Як я зможу вам віддячити, запитав він, Я зробив не більше, аніж вимагав від мене обов'язок, сказав добрий самарянин, нема чого дякувати мені. Я хочу переконатися в тому, що ви добре розташувалися, скласти вам компанію, доки прийде ваша дружина. Така пильна турбота несподівано видалася підозрілою сліпому, звичайно ж, він не міг дозволити, щоб до його помешкання увійшла невідома особа, яка саме в цю хвилину могла обмірковувати, як їй приборкати нещасного сліпця, зв'язати його, встромити йому в рота кляп, а потім забрати все, що знайдеться цінного в його квартирі. Не треба, не завдавайте собі клопоту, сказав він, зі мною все буде гаразд, і повторив, повільно зачиняючи двері, Не треба, не треба.

Він зітхнув із полегшенням, почувши, як поїхав донизу ліфт. Машиналим рухом, забувши, в якому стані перебуває, відсунув убік кришечку вічка в дверях і визирнув назовні. Враження було таке, ніби його погляд уперся в білий мур по той бік дверей. Відчув доторк металевого обідка до

опуклості брів, він ковзнув віями по поверхні крихітної лінзи, але чи міг він щось побачити, коли непроникна біла завіса накрила все. Він знав, що перебуває у себе вдома, упізнавав своє помешкання по запаху, по атмосфері, по тиші, яка панувала в ньому, упізнавав меблі та предмети, щойно доторкнувшись до них, легенько ковзнувши по них пучками пальців, але разом із тим він мав таке враження, ніби все це розчинилося, утворивши якусь речовину дивного розміру, речовину, яка ні до чого не мала стосунку, не була спрямована ані на північ, ані на південь, ані вниз, ані вгору. Як, либонь, і всі люди в підлітковому віці, він не раз грався у гру, От якби я був сліпий, і, пробувши хвилин п'ять із зав'язаними очима, доходив висновку, що сліпоту можна терпіти, якщо жертва такого лиха зберегла достатню пам'ять не тільки про кольори світу й речей, а й про контури та обриси поверхень і форм за умови, що людина не сліпа від самого народження, звичайно. Можна навіть прийти до висновку, що темрява, в якій живуть сліпі, зрештою, є лише простою відсутністю світла, що так звана сліпота обмежується тим, що накриває видимість створінь і речей, залишаючи їх неушкодженими під своєю чорною вуаллю. Натомість тепер він почував себе зануреним у таку осяйну, таку непроникну білу субстанцію, яка не просто накривала, а поглинала не лише кольори, а й самі речі та створіння, роблячи їх у такий спосіб невидимими подвійно.

Ідучи в напрямку до вітальні й попри повільну обережність, із якою він просувався, доторкаючись рукою до стіни, він скинув на підлогу вазу з квітами, яку зачепити там не сподівався. Можливо, він про неї забув, а може, її поставила там дружина, перед тим як піти на роботу, маючи намір згодом переставити її на зручніше місце. Він нахилився, щоб оцінити масштаби нещастя. Вода розлилася по натертій воском підлозі. Хотів зібрати квіти, але не подумав про скалки скла, й одна з них, довга, тонесенька, встромилася йому